

NEMIS XALQ MAQOLLARINING KELIB CHIQISH MANBALARI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI

Eshonqulov O.S.

SamDCHTI mustaqil tadqiqotchisi
(otto.otabek@gmail.com, +998938366886)

Annotatsiya: Maqolada nemis maqollarining tarixi, tuzilishi va vazifalari ko‘rib chiqilib, ularning og‘zaki ijod, adabiyot va madaniyatdagi o‘rni ta’kidlangan. Ularning kelib chiqishi o‘rta asrlarga borib taqaladi va turli tarixiy davrlar, jumladan, islohot va ma’rifat davrlari orqali rivojlangan.

Kalit so'zlar: Nemis maqollari, og'zaki ijodi, semantik moslashuvchanlik, madaniy ma'no, folklor, pragmatika.

Annotation: The article explores the history, structure, and functions of German proverbs, emphasizing their role in oral tradition, literature, and culture. It traces their origins back to the Middle Ages and highlights their development through different historical periods, including the Reformation and the Enlightenment.

Keywords: German proverbs, oral tradition, semantic flexibility, cultural significance, folklore, pragmatics.

Аннотация: В статье рассматривается история, структура и функции немецких пословиц, подчеркивается их роль в устной традиции, литературе и культуре. Прослеживается их происхождение, начиная со Средневековья, и их развитие в различные исторические периоды, включая Реформацию и Просвещение.

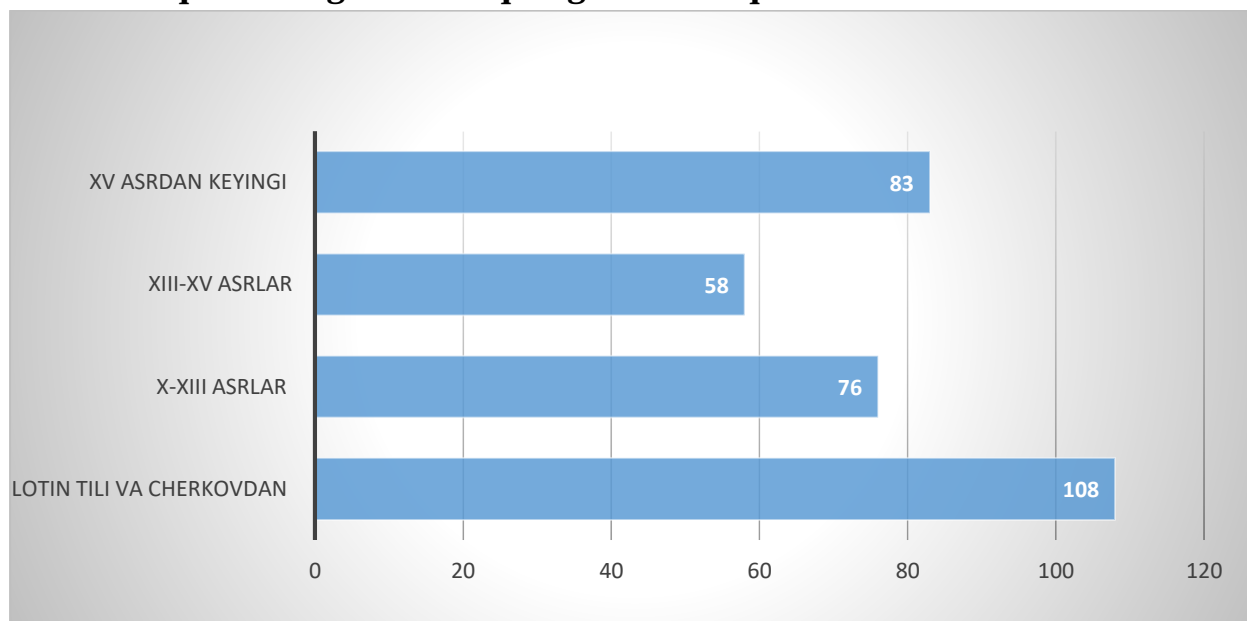
Ключевые слова: Немецкие пословицы, устная традиция, семантическая гибкость, культурное значение, фольклор, прагматика.

Nemis maqollarining tarixi uzoq o‘tgan davrlarga borib taqaladi. Ular og‘zaki ravishda yetib kelgan va yozma manbalarning paydo bo‘lishidan oldin xalq madaniyatida muhim rol o‘ynagan, o‘rta asrlarda esa adabiyot va falsafaning rivojlanishi bilan ularning ma’nolari yanada boyib borgan.

Nemis maqollarining eng qadimgi shakllarini XII–XIII asrlarda yozma manbalarda topish mumkin. Bu davrda ular jamiyatda muhim rol o‘ynagan va bilimlarni hamda axloqiy saboqlarni yetkazishda ishlatilgan. **O‘rta asr manbalari:** XIII asrdagi “Speculum humanae salvationis” (Insonning najoti kitobi) nomli asarda maqollarga o‘xshash elementlar uchraydi. Shuningdek, “Volksbücher” (Xalq kitoblari) da xalq ertaklari, epopealari va dono iboralari

mavjud bo‘lib, bu maqollarning tarqalishiga katta ta’sir ko‘rsatgan. Reforma davrida, bosma so‘zning paydo bo‘lishi bilan, maqollar keng auditoriya orasida mashhur bo‘la boshladi. Martin Lyuter maqollarni o‘z asarlarida faol ishlatgan va ularga falsafiy ma’no bergan. Bu davrda maqollar nafaqat xalq ijodida, balki madaniyat va ta’lim sohalarida ham keng tarqaldi. Masalan, “Wie der Herr, so der Diener” – (Xo‘jayin qanday bo‘lsa, xizmatchisi ham shunday) maqoli xalq maqollariga o‘xshash. Ma’rifat davrida faylasuflar va olimlar maqollarni xalq donoligining muhim qismi sifatida ko‘rib chiqa boshladilar. Bu davrda nemis maqollari turli to‘plamlar va ensiklopediyalarda qayd etilgan. **Aka-uka Grimmilar:** XIX asrda Yakob va Vilgelm Grimmilar nemis maqollarini to‘plagan, ularning mashhur “Deutsches Wörterbuch” (Nemis tili lug‘ati) asari til va xalq an‘analarini o‘rganish uchun muhim manba bo‘lib qolgan.

Nemis maqollarining kelib chiqishiga ko‘ra taqsimlanishi

Nemis maqollari turli vazifalarni bajaradi, har bir vazifa ma’lum bir kommunikativ va ijtimoiy muloqotda o‘z maqsadiga xizmat qiladi. Maqollar hayotiy tajriba, bilim va kuzatishlarni umumlashtiradi. Ular dunyoni idrok etishni soddalashtiradi va samarali ma’lumot yetkazishga imkon beradi. Masalan, “Kleider machen Leute” – (Inson ko‘rki kiyim) maqoli tashqi ko‘rinishning ijtimoiy qolipdagi ahamiyatini ko‘rsatadi va bu xalq orasida keng tarqalgan haqiqatga aylangan.

Ko‘plab maqollar hissiyotlarni, ijobiy yoki salbiy bo‘lishidan qat’iy nazar, ifodalash uchun ishlatiladi. Masalan, “Ein Unglück kommt selten allein” – (Dard kelsa qo‘shaloqlashib keladi) bu maqolda ko‘ngilsizliklar ketma-ket kelishini ifodalaydi.

Maqollarning eng muhim vazifalaridan biri tarbiyadir. Ular jamiyatning axloqiy va etika me’yorlarini o‘rgatadi. Masalan, “Wer den Pfennig nicht ehrt, ist des Talers nicht wert” – (O‘zini hurmat qilmagan, boshqani ham hurmat qilmaydi) bu maqol tejamkorlik va o‘zgalarni hurmat qilishni o‘rgatadi.

Maqollar ijtimoiy tartibni va uyg‘unlikni saqlashga yordam beradi, jamiyat a’zolari o‘rtasidagi aloqalarni mustahkamlashga xizmat qiladi va ijtimoiy me’yorlarning ifodasi bo‘lib

xizmat qiladi. Masalan, “Gleich und Gleich gesellt sich gern” – (Ko‘r ko‘rni qorong‘uda topadi) bu maqol guruhda ijtimoiy tabaqalanishni ta’kidlaydi.

Nemis maqollaridan olingan materiallar tilshunoslik nuqtai nazaridan keng tahlil qilinish kerak. Bu tahlilni tuzilish, semantika, pragmatika va kognitiv yondashuvlar yuzasidan o‘tkazish mumkin. Maqollar ko‘pincha mustahkam grammatik shaklga ega bo‘lib, ularni tanib olish va tezda eslab qolish osondir. Masalan, “Morgenstunde hat Gold im Munde” (Ertalabki vaqt, naqtgina baxt) bu maqol oddiy tuzilishga ega bo‘lib, ritmik va aniq tasvirni aks ettiradi.

Maqollarning ko‘p ma’noziligi ularni kognitiv tahlil qilish uchun obyektga aylantiradi. Maqollar semantikasining kontekstga qarab o‘zgarishi, ularni moslashuvchan va ko‘p ma’noli qiladi. Masalan, “Man soll den Tag nicht vor dem Abend loben” – (Kech kirmasdan kunni maqtama) bu maqol shoshilmaslikni ifodalaydi va asoslangan optimistik baholardan ogohlantiradi.

Maqollar pragmatik vazifani faollik bilan qo‘llaydi, chunki ular ma’lum bir ta’sirni o‘quvchiga yoki tinglovchiga yetkazishni maqsad qilgan. Bu maslahat, ogohlantirish yoki ma’lum bir ijtimoiy hodisaga e’tibor qaratish bo‘lishi mumkin. Masalan, “Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm” – (Ot izini toy bosar) maqoli oila an’analari va avlodlar o‘rtasidagi o‘xshashlikni ta’kidlaydi.

Nemis maqollarini o‘rganish turli usullarni qo‘llashni talab qiladi. Misol uchun, taqqoslash-tadrijiy metod yordamida maqollarning rivojlanishini va vaqt o‘tishi bilan o‘zgarishini kuzatish mumkin. Kognitiv yondashuv maqollar til egalarining dunyoqarashini qanday aks ettirayotganini tushunishga yordam beradi, etimologik tahlil esa ularning ildizlarini ochib beradi.

Taqqoslash-tadrijiy metod maqollarning kelib chiqishini, ularning qadimiy shakllarini va boshqa tillar bilan bog‘lanishini o‘rganishga imkon beradi. Masalan, “Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm” maqoli ingliz va rus tillarida ham o‘xshash shakllarga ega, bu esa ma’lum bir g‘oyalar tarqalishini ko‘rsatadi.

Kognitiv yondashuv maqollar til egalarining dunyoqarashini, mantiqini va tushunchalarini qanday aks ettirayotganini o‘rganadi. Bu maqollar odamning fikrlash va xulq-atvorini qanday shakllantirishini tushunishga yordam beradi. Etimologik tahlil maqollarning kelib chiqishini ochib beradi va ular qanday qilib til va madaniyat tarixiga bog‘liq bo‘lganligini tushunishga yordam beradi.

Korpus lingvistikasi maqollarni tahlil qilishda ma’lumot bazalaridan foydalanadi, ular maqollarni turli sohalarida qanday tez-tez ishlatilishini o‘rganishga yordam beradi.

Nemis maqollari til va madaniyatga katta ta’sir ko‘rsatadi. Ular axloqiy va etika me’yorlarini shakllantirishda asos bo‘lib xizmat qiladi va yangi avlodni tarbiyalashda muhim rol o‘ynaydi.

Nemis yozuvchilari va faylasuflari maqollarni asarlariga axloqiy ma’no qo‘shish uchun ishlatgan. Masalan, Goethe va Schiller maqollarni o‘z asarlariga faol qo‘shgan.

Maqollar reklama, kino va ommaviy axborot vositalarida xabarni kuchaytirish yoki jozibali obrazlar yaratishda ishlatiladi.

Maqollar ijtimoiy me‘yorlar va tuzilmalarni saqlashda ham rol o‘ynaydi, madaniy an‘analarni kelajak avlodlarga yetkazishda muhim vosita hisoblanadi.

Nemis maqollari mamlakatning leksik va madaniy hayotining muhim qismidir. Ular hayot tajribasini, axloqiy tarbiyani va madaniy qadriyatlarni yetkazishga yordam beradi, uzoq tarixiy xalq donoligini saqlovchilari hisoblanadi. Maqollarni turli tilshunoslik usullari orqali o‘rganish, ularning til va madaniyatdagi ahamiyatini chuqurroq tushunishga imkon beradi.

Jadal sur‘atlarda o‘zgaruvchi hayot, yangi davrning murakkab o‘zaro munosabatlari, yangi tajriba maqolli umumlashmaga bo‘ysunmaydi. Zamonaviy sanoat va texnika maqollarda umuman o‘zini namoyon etmasligida hech qanday tasodifiylik yo‘q. Nazarimizda, maqollar insonning umumlashgan tajribasi in‘ikosi sifatida zamona ortidan yeta olmaydi. Mohiyatan ular dolzarb davr voqeligi bilan hech qachon parallel yurmagan, balki ortda qolgan, chunonchi umumlashtirish uchun hamisha qandaydir vaqt zarur. Ammo ko‘plab hayotiy vaziyatlar uchun maqollar materiali dolzarb bo‘lib, ularni hali qo‘llash mumkin. Bu odatda taxmin qilinganidek faqat kundalik hayotga emas, balki ommaviy axborot vositalariga ham taalluqlidir, matbuot va publitsistika ham doimiy harakatdaligiga qaramasdan, maqollarning yashab qolishi, doimiy ravshda dolzarb ahamiyat kasb etishi uchun yuqoridagi omillar o‘z kuchini ko‘rsatishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Grimm, Jacob & Grimm, Wilhelm. *Deutsches Wörterbuch*. Berlin: Hirzel, 1854–1961.
2. Mieder, Wolfgang. *Proverbs: A Handbook*. Greenwood Press, 2004.
3. Mieder, Wolfgang. *Deutsche Sprichwörter: Weisheiten aus dem Volksmund*. Reclam, 2018.
4. Röhrich, Lutz. *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten*. Freiburg: Herder, 1991.
5. Lüdtke, Helmut. *Sprichwörter und Redewendungen im Deutschen*. De Gruyter, 1994.